A környezeti válság történelmi és eszmetörténeti gyökerei

Béres Tamás

EHE

UNESCO – Humánökológia, 2016

1. narratíva: Háború a természet ellen

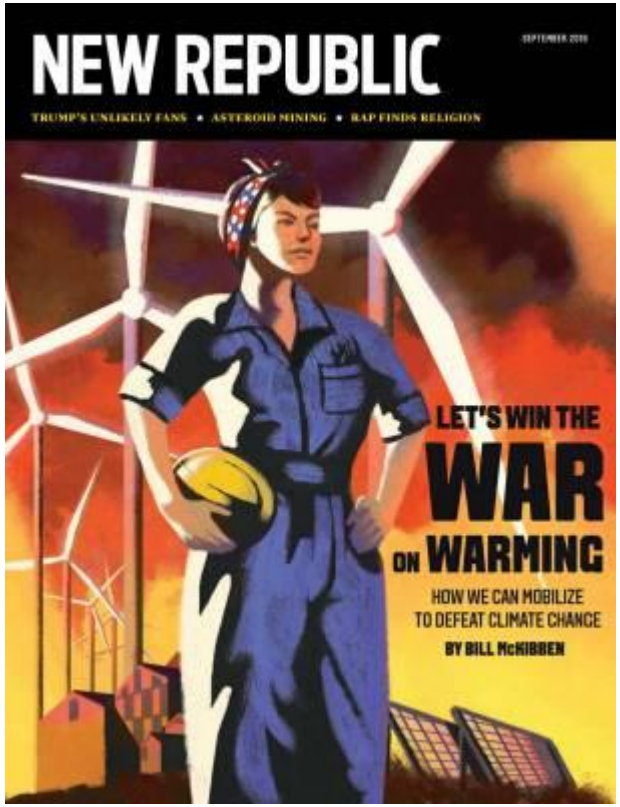

Bill McKibben
2016 augusztus

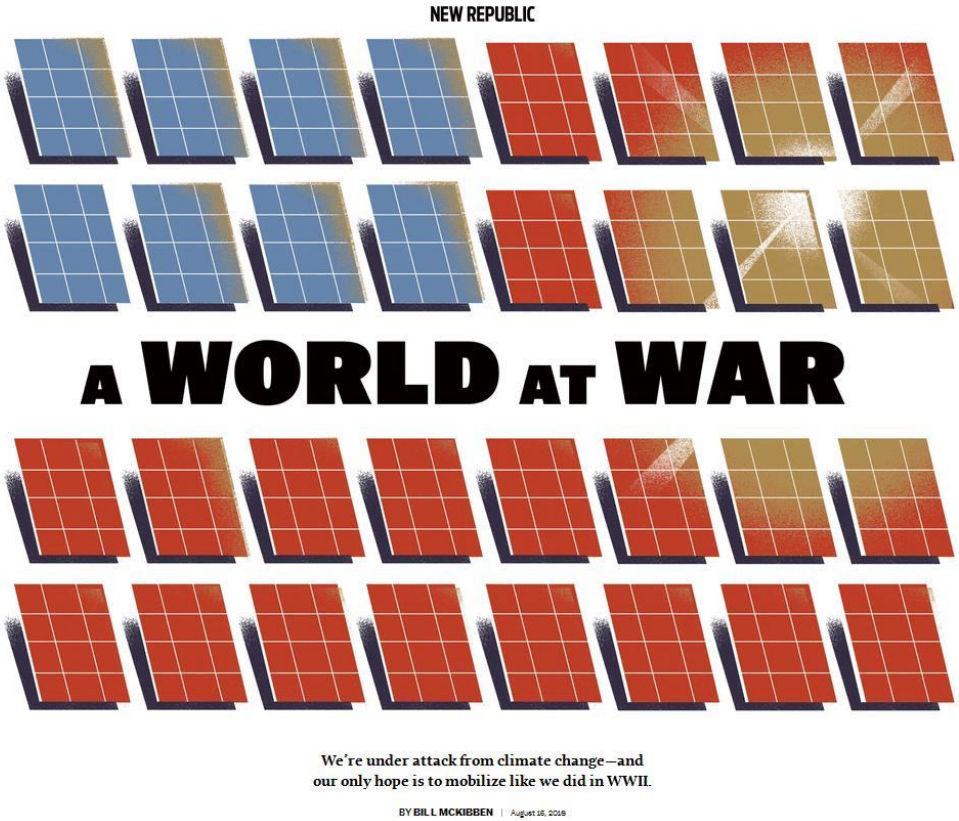

The End of Nature, 1989

1. narratíva: A háború / 2

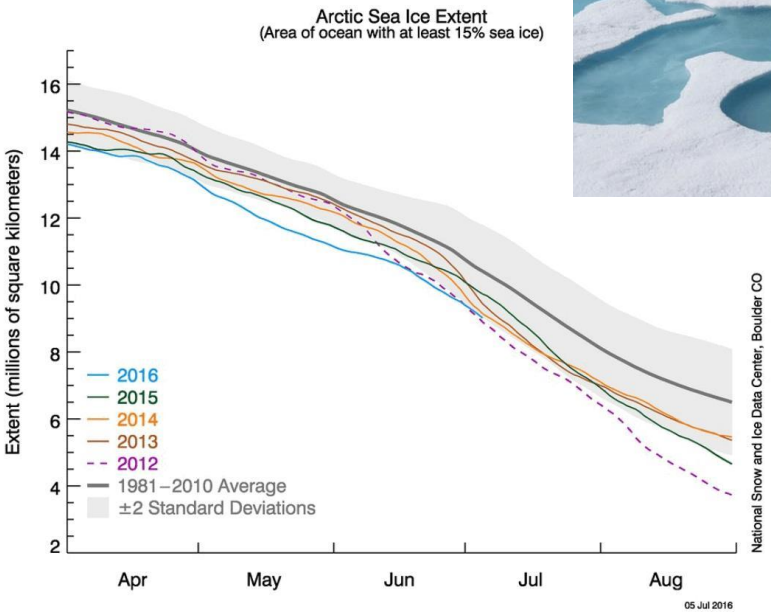

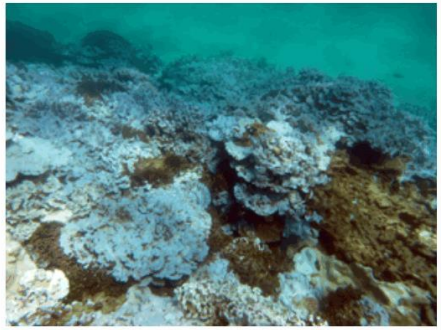

Extensive stand of severely bleached coral at Lisianski Island in Papahanaumokuakea Marine National Monument (Hawaii) documented during an August 2014 NOAA research mission. (Credit: NOAA)

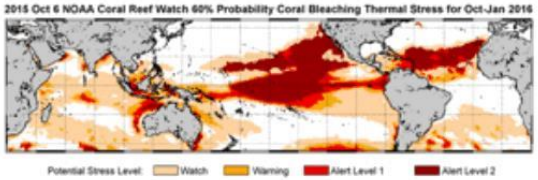

October 2015-January 2016: NOAA's standard 4-month bleaching outlook shows a threat of bleaching continuing in the Caribbean, Hawaii and Kiribati, and potentially expanding into the Republic of the Marshall Islands. (Credit: NOAA)

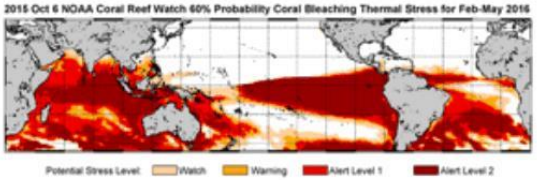

February-May 2016: An extended bleaching outlook showing the threat of bleaching expected in Kiribati, Galapagos Islands, the South Pacific, especially east of the dateline and perhaps affecting Polynesia, and most coral reef regions in the Indian Ocean. (Credit: NOAA)

1. narratíva: A háború / 3

A burned out car and the remains of a house are seen in the Beacon Hill neight
McMurray on May 9, 2016. JONATHAN HAYWARD / AFP/GETTY

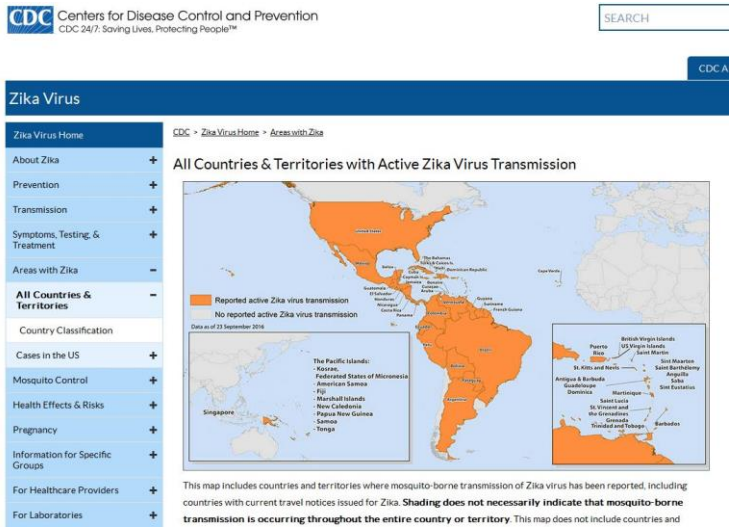

CDC Centers for Disease Control and Prevention
CDC 24/7: Saving Lives, Protecting People™

SEARCH

Zika Virus

- Zika Virus Home
- About Zika +
- Prevention +
- Transmission +
- Symptoms, Testing, & Treatment +
- Areas with Zika –
- All Countries & Territories –
- Country Classification
- Cases in the US +
- Mosquito Control +
- Health Effects & Risks +
- Pregnancy +
- Information for Specific Groups +
- For Healthcare Providers +
- For Laboratories +

CDC > Zika Virus Home > Areas with Zika

All Countries & Territories with Active Zika Virus Transmission

Reported active Zika virus transmission
No reported active Zika virus transmission

Data as of 23 September 2016

This map includes countries and territories where mosquito-borne transmission of Zika virus has been reported, including countries with current travel notices issued for Zika. **Shading does not necessarily indicate that mosquito-borne transmission is occurring throughout the entire country or territory**. This map does not include countries and

June 2, 2016 | The swollen Seine River rises above its banks near the Eiffel Tower in Paris. (Kenzo Tribouillard/AFP/Getty Images)

2. narratíva:
A válság emberi gyökerei

- Ferenc pp: Laudato si’ – közös otthonunk gondozásáról
  - A technológia autonómmá és globálissá vált
  - A jelenkori antropocentrizmus válsága

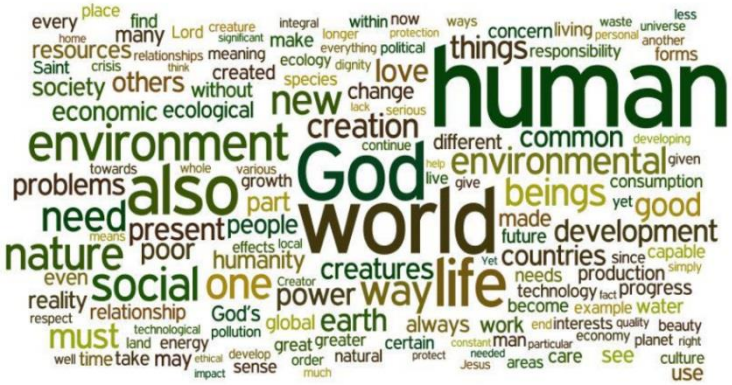

Laudato si’ - 2015. május

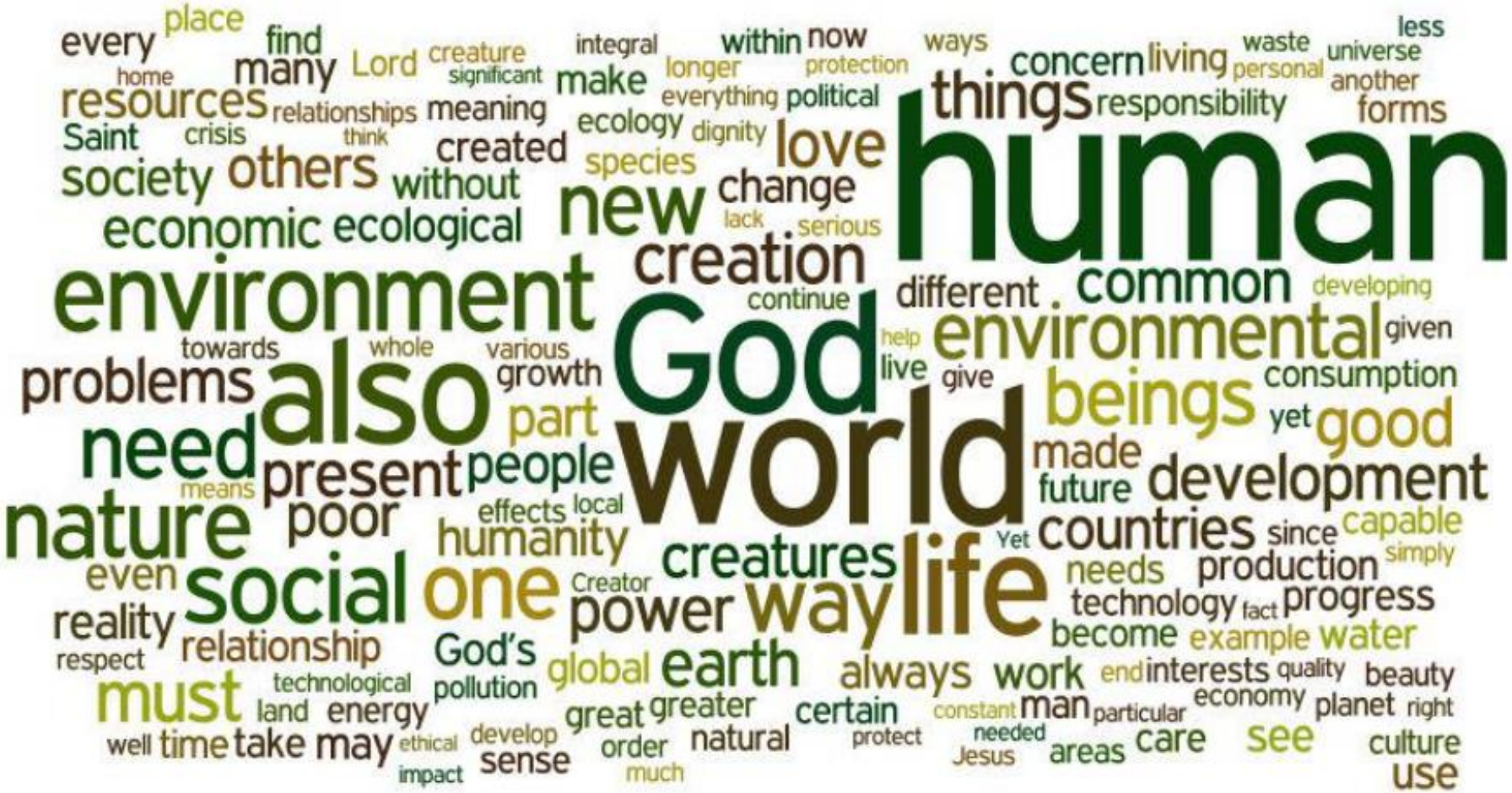

2. narratíva:
Emberi gyökerek 1: technológia

- A technológia autonómmá vált
  - az ember helyzete, etika, spiritualitás
  - tudomány, korlátlan növekedés eszméje
  - a technikai hatalom paradigmája kizárólagos, nem semleges
  - specializáció <> szélesebb látókör, boldog jövő?, bátor kulturális forradalom kezdeményezése

2. narratíva:
Emberi gyökerek 2: antropocentrizmus

- A mai ember „a természetet nem tartja sem érvényes normának, sem élő oltalomnak. A technikai ember a természetet előfeltételek nélkül tárgyilagosan térnek és anyagnak tekinti, amelyre művéhez szüksége van, amelybe minden beleadható, bármi történjék is vele”
- Az antropocentrizmus tisztázása
  - gyakorlati relativizmus
  - munka megvédése
  - kutatáson alapuló biológiai innováció

A két narratíva tanulságai 1

- Háború (McKibben)
  - A természettel szembeni háború a természettel szembeni háborúval szemben
- Az emberi élet integritásának visszaszerzése felé tett lépések (Ferenc pp)
  - Kapcsolatok, közösség, a személy felelős cselekvése, „ontológia”
  - A spiritualitás mellőzésének hiányjelenségei

A két narratíva tanulságai 2

- Nem a természettel van bajunk, hanem önmagunkkal van elintéznivalónk
  - „Sok van mi csodálatos, de az embernél nincs *csodálatosabb*” (Szophoklész: Antigoné, Trencsényi-W.I.)
    - …de az embernél nincs csodálatosabb?

    „πολλὰ τὰ *δεινὰ* κοὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει”

    deinosz jelentése: félelmes, iszonytató, ijesztő, rettenetes, szörnyű
- „Ha tud valamit valaki, / Mesteri bölcset, újszerűt, / Van, ki a jóra, ki gonoszra tör vele.” (Szophoklész)
  - nem etikai alkalmatlanságról van szó

A két narratíva tanulságai 3

- M. Heidegger: das Unheimliche
  - Bevezetés a Metafizikába. Óda az emberről, 1935)
  - idegen > otthontalan
  - lét, egzisztencia (ek-szisztó), extasis (ek-sztaszisz)
- Az integritás nyomában
  - visszaszerzésére tett kísérletek.
    - tragikus mítoszok: Prométheusz (bátor), Sziszüphosz (ravasz)
    - Grandiozicitás
  - Élj veszélyesen! Vivere pericoloso
  - Rudolf Otto: Mysterium tremendum et fascinans
  - Lét-kísérletek: mi van a *határon* vagy azon *túl*?
  - Weöres Sándor: Túl, túl

A. Maslow, 1943, 1954

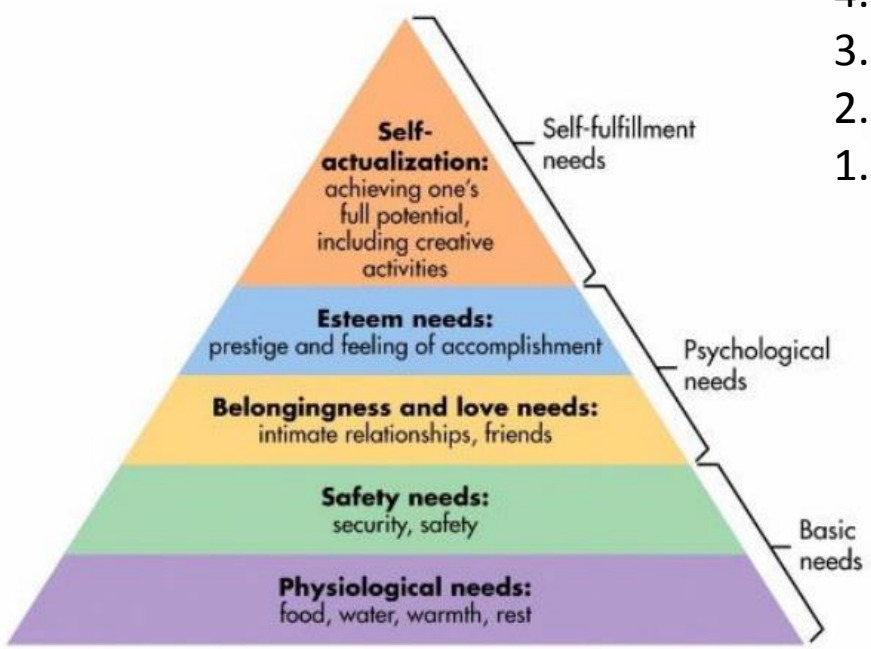

5. önmegvalósítás
4. elismerés
3. hovatartozás és szeretet
2. biztonság
1. fiziológiai szükségletek

8. transzcendencia-igény
7. önmegvalósítás
6. esztétikai szükségletek
5. értelmi szükségletek
4. elismerés
3. hovatartozás és szeretet
2. biztonság
1. fiziológiai szükségletek

Történelmi gyökerek

- Nem lineáris romlás, de a technológia fejlődésével mindig új feladat
- Az életmódváltás következményei
- RB idején a Mediterraneumot letarolt erdők jellemezték, É-Afrika földjét kizsigerelték
- Reneszánsz, újkor. Földrajzi expanzió, arisztotelizmus és neoplatonizmus vetélkedése
- F. Bacon (1561-1626): scientia potestas est
- R. Descartes (1596-1650): res cogitans / extensa
- G.W. Leibniz (1646-1716): monadológia
- B. Spinoza (1632-1677): Deus sive natura

A modernitás választásai > értékei

- *Homo oeconomicus*:
  - a gazdasági jólét hoz általános jólétet
- *Haladás-eszmény (progresszivizmus)*:
  - vakhit a gazdasági és technológiai innováció végtelen lehetőségében
- *Iparosítás*:
  - a legjobb mód a társadalom kialakítására
- *Fogyasztás (konzumerizmus)*:
  - a birtoklási vágy mesterséges növelése

A modern hiedelmei

- *Dualizmus:*
  - *a valóság széttöredezett: teremtő/ember, növény/állat, test/lélek*
  - *a tapaszatatra gyakorolt hatása: munka/hivatás, érzelem/értelem, anyag/szellem*
- *Uralom (dominium helyett domináció):*
  - *a kapcsolatokba épül az uralom és alávetettség kódja: ffi/nő, ember/természet*
  - *tapasztalatra gyakorolt hatása: az ember jóléte az elsődleges a Földön – erőszakos antropocentrizmus, egocentrizmus, individualizmus*
- *Determinizmus:*
  - *a kozmosz és a Föld nem változik. Az univerzum mechanisztikus metaforája.*
  - *tapasztalatra gyakorolt hatása: Aki egyszer megérti a részletek működését, örökre uralhatja. Scientizmus, racionalizmus, objektivizmus*

A modern ellensúly-szimbolikája

- Egység, összetartozás
- Alanyiság elismerése
- Összetettség
- Határok

- A természetben levő bölcsesség
- A létesülés
- Sokszínűség
- Közösség

Változó környezetértelmezések 1

- A természetben rendetlenség és tökéletlenség uralkodik
- Az természet megismerhető és kiszámítható
- Dualizmus
- Természeti törvény / isteni parancs elmélete
- Jogelméletek
- Utilitarizmus a kapitalizmus és a neoklasszikus közgazdaság-elméletek formájában
- Körültekintő megőrzés (wise-use conservation)

Változó környezetértelmezések 2

- Bőségszaru (cornucopia)
- A természet veszélyes, sejtelmes, a gonoszság birodalma
- Uralkodás
- A természet és az ember a Természetnek nevezett csoda részesei
- Jó gazda (sáfár, stewardship)
- Holizmus
- Gaia
- Ökofeminizmus

Etikai érvelések alaptípusai

Klaus Meyer-Abich

1. ha valaki csak önmagára van tekintettel;
2. ha valaki önmagán kívül csak saját családi, baráti körére van tekintettel;

Egocentrikus

3. ha valaki önmagán és a hozzá közel állókon kívül csak saját népére, saját nemzeti hagyományaira van tekintettel;
4. ha valaki önmagán, a hozzá közel állókon és saját népén kívül tekintettel van a Föld ma élő nemzedékére;
5. ha valaki az előbbieken kívül tekintettel van még az elődökre és utódokra, vagyis a teljes emberiségre;

Antropo-centrikus

6. ha valaki az előbbieken kívül tekintettel van minden - ismeretei szerint - érezni ill. szenvedni képes lényre;

Patocentrikus

7. ha valaki tekintettel van minden élőre;

Biocentrikus

8. ha valaki mindenre tekintettel van.

Holisztikus

Az emberi cselekvés megváltozott természete (Hans Jonas, 1979)

- modern technika
- kollektív tevékenység,
- a tudás elsőrendű kötelességgé vált > az előrelátás ereje és a cselekvés hatalma közti szakadék,

- megszűnt a határ polisz és természet között (valaha enklávé volt a nem emberi világ helyén, ma bitorolja a helyét) > nem mondható, hogy *legyen igazság, vesszen a világ!*
- az ember jelenléte a világban kétségtelen adottság volt, mára az ember jelenléte lett az etikai kötelezettség tárgya.

- > „.. a fizikai világot úgy kell megőriznünk, hogy e jelenlét feltételei érintetlenek maradjanak; vagyis megvédjük a maga sebezhetőségében a fenyegetésekkel szemben”

- Az etika mint politikai kötelezettségvállalás